

Ik deel, dus ik ben

'Fictie is geen vluchtweg uit de werkelijkheid, maar een sluiptweg, een binnenweg naar de waarheid' dit zegt romanschrijfster Nicole Krauss in een interview naar aanleiding van haar roman 'Geschiedenis van de liefde' (Peters 2005).

Dit essay is ook een liefdesverhaal, een verhaal over de liefde voor de ander en het anders-zijn. Fictie is in dit verhaal fantasie en de belangrijke rol die ik daaraan toeken, in relatie tot hoe ik het afgelopen jaar heb beleefd. Deze fantasie en creativiteit kwamen op geheel nieuwe wijze vrij nadat ik mij had overgegeven aan een situatie die zich ongevraagd ons leven had binnengedrongen. De 'overgave' in dit verhaal zal vanuit verschillende perspectieven worden belicht. Vanuit deze overgave is een *om*-weg, een nieuwe route geopend *om* bij mezelf te komen, *om* mijzelf en mijn rol ten aanzien van de ander op een nieuwe manier te zien.

Hoe 'het andere' vorm kreeg in mijn leven

'Mam, je krijgt mijn haar', zei onze zoon Mika op 5 januari 2018 toen bij mij borstkanker werd gediagnosticeerd. In eerste instantie was dit een enorme shock. Ongeloof en een sterk gevoel van 'dit gaat niet over ons' overheersten in grote mate de eerste periode. Maar al snel gebeurde er ook iets anders: ik bleek bijzonder snel in staat mij over te geven aan deze lastige situatie en deze te aanvaarden voor wat het was. Dit kwam mede doordat mijn man, John, de dag na de diagnose zei: 'We doen dit samen'. Vervolgens stelde hij voor om het hele traject, en het zou een behoorlijk traject worden, vast te leggen in beeld. Zolang wij elkaar kennen (inmiddels 29 jaar) maakt hij foto's van mij. Ik zag mijzelf weer als achttien jarig meisje voor de studio staan met vijftig rode tulpen die ik op de Bloemenmarkt in Amsterdam had gekocht. Toen John mij zo zag staan, stond ik voor ik het goed en wel in de gaten had met tulpen en mijn nieuwe groene fluwelen jurkje voor de camera. Dat vond ik zo romantisch en was ook wel waar ik van droomde. Nu was ik heel blij dat ik direct kon genieten van het idee, dat de komende periode niet alleen uit nare behandelingen en de gevolgen hiervan zouden bestaan. Hier wilde ik mij absoluut aan overgeven, daarover bestond geen twijfel. Maar gelijktijdig zou ik mij ook aan John overgeven en het vertrouwen dat wij hier ons eigen verhaal van konden maken. Op deze manier konden wij –voor een deel- regie terugpakken in ons leven. Dit gaf een heel krachtig gevoel om op zo'n pijnlijk moment in ons leven, besef te hebben

van het vermogen om ook hier iets zelf van te maken. Dát besef heeft nadrukkelijk zeer geholpen om mij over te geven aan alle behandelingen die voor ons in het verschiep lagen. Het heeft ons tijdens de onderzoeken en behandelingen de mogelijkheid gegeven onszelf onder te dompelen in ons eigen universum en zo even te verdwijnen van een plek waar we helemaal niet wilden zijn. Daarbij was ik blij om te merken dat ook heel veel dingen gewoon hetzelfde bleven en doorgingen als anders, zoals poseren voor John vijf dagen na de operatie met mijn nieuwe lichaam als Amazone. We werden zo direct in staat gesteld dit nieuwe andere lichaam te omarmen en te accepteren. Dit lichaam leed niet meer, maar werd opnieuw om van te genieten. Als kind sprak de mythe van de stoere heldhaftige een-borstige vrouwen al zeer tot mijn verbeelding, dat ik er nu zelf zo een ben, is helemaal zo gek nog niet. Levinas zegt hierover *'Genieten is als het ware een vermogen om wat buiten mij is, in dienst van mijzelf te stellen. Het is ervaren dat de wereld zich schikt naar mij, tot mijn dienaar stelt'* (Keij. 2016:30). Ik was heel blij dat ik in staat was om mijn anders-zijn nadrukkelijk uit te dragen door dit op eigen wijze vorm te geven, met de ander, John, in dit medische traject. Zo was het voor mij ook minder storend om te ervaren dat anderen mij ineens anders zagen, namelijk vanuit hun perspectief en hoe zij een kankerpatiënt zagen en hier vanuit invulden hoe ik mij zou voelen. Ik had immers een om-weg gevonden om bij mijzelf te komen of eigenlijk te blijven. Het onmachtige gevoel dat tot uiting komt als dit níet gebeurt, als je anders-zijn wordt miskend en wordt gebruikt om jou niet te zien voor wie je werkelijk bent, laat Nazmiye Oral zien haar column: *'Omdat ik weet dat bij jou mijn verlossing ligt. Bij mijn verbinding met jou. Want alleen in verbinding met jou, kan ik tot een besef komen dat ik niet alleen ben, maar al één.* (Oral 2018)

<https://www.youtube.com/watch?v=cs0fOZYc7zw>

Funny Feeling

De overgave heb ik ook vanuit een andere kant beleefd, namelijk van de dansers met wie ik in deze periode een dans aan het maken was. Ondanks de onzekere periode die was aangebroken, met geen enkel idee over hoe het met de behandelingen zou verlopen, hebben zij de nieuwe situatie aanvaard. Ook in dit proces is vanuit deze overgave een andere manier van werken ontstaan en is de performance een weerspiegeling geworden van deze periode en ons proces. Herhaling, vertraging, intimiteit, de ander en de verbinding met de ander en wederom die overgave zijn uitgangspunt geweest om te

vertalen naar de lichamen en de bewegingen van de dansers. Met name: de ander, haar anders-zijn en hoe we een verbinding maken vanuit ons zelf met die ander. De intensiteit van de repetities en de performance die hieruit voort is gekomen, was zonder die onvoorwaardelijke overgave niet op deze wijze tot stand gekomen.

Dan is er nog een perspectief met betrekking tot overgave dat ik wil belichten: De bereidheid en het vermogen tot overgave van het publiek aan hetgeen hen getoond wordt. Een performance kan ongemak of wrijving oproepen bij haar publiek, als er een besef is bij het publiek dat het gevoel dat dit 'andere' oproept, uitnodigt tot reflectie, leidt dit tot meer zelfinzicht en een diepere verbinding met jezelf.

De ander ont-dekken

Nu ik zelf doorleefd heb wat de (helende) werking is van het vermogen om je anders-zijn uit te dragen en vorm te geven, zie ik hier nog meer dan voorheen een verantwoordelijkheid naar de ander. Levinas zegt hierover:

de ander is waardevol in zijn anders-zijn, niet in de zaken waarin hij of zij op ons lijkt. Niet in de overeenkomst, maar in het anders zijn. De ander, het gelaat van de ander spreekt me aan, roept me op tot verantwoordelijkheid voor die. Doet een appèl op mij. Iemand heeft een altijd uitstaande schuld (=verantwoordelijkheid) voor die ander, onafhankelijk van wat deze voor mij doet of voelt (van der Linden 2019).

Dit inspireert mij omdat ik van jongs af aan heb meegekregen dat de ander geen vreemde is om angst voor te hebben, maar iemand is naar wie ik nieuwsgierig ben en van wie ik iets kan leren. Dat besef heeft mij sterk gevormd en onder meer een sterk gevoel voor rechtvaardigheid opgeleverd. Van daaruit ben ik gekomen tot het ontwikkelen van onderwijsprojecten op maat, zodat iedereen altijd kan leren, ongeacht zijn of haar achtergrond en het moment in zijn of haar leven. In mijn educatie gaat het altijd over 'oog krijgen voor de ander of hét andere'. Die ander of dat andere is iets dat je verrijkt en dat je kan ont-dekken. Vanuit de wisselwerking die dan ontstaat als je je openstelt, blootgeeft aan de ander, ontstaat verbinding met elkaar. Het anders-zijn wordt zo waardevol en een voortdurende bron van inspiratie. Een manier om doorlopend op verschillende wijze onze fantasie door elkaars anders-zijn te laten voeden en elkaar te raken. Het lichaam is hierin een onmisbaar instrument en helpt ons het anders-zijn uit te dragen en hiervan te genieten. Daarom de noodzaak om in educatie ook dit instrument zo divers mogelijk in te zetten. Dit lichaam helpt je om op

verschillende manieren mogelijkheden te onderzoeken om zo je fantasie en creativiteit te ontwikkelen. Dat brengt ons bij wat Levinas zegt over genieten: *'Genieten is volgens Levinas eerst en vooral (een filosoof zoekt naar de bron) lichamelijk genieten; genieten in en met het lichaam. Genieten als lichaam: ademen, drinken (al is het een glaasje water), eten, wegkruipen in een warm bed, zonnen op het strand, zwemmen in de koele zee, omhelsd worden door een geliefde en het hele scala aan zintuiglijk erotische prikkels voelen* (Keij. 2016:28). Tevens geeft dat ons voelen, ontdekken en ervaren wat je zelf allemaal met dit lichaam kan. Hierin heb je wederom de ander nodig, omdat deze je steeds weer door zijn anders-zijn op nieuwe ideeën en mogelijkheden wijst. Net zoals jij dat ook bij de ander doet. Voor je persoonlijke ontwikkeling is het van groot belang dat je je anders-zijn kan ontwikkelen en kan tonen aan elkaar. Het besef dat gebeurtenissen die zich afspelen in je leven hier in feite het materiaal voor aanleveren geeft vertrouwen. Vermogen tot overgave aan deze gebeurtenissen, stelt je in staat om hiervan te genieten, wat die situatie ook is.

In dialoog met de ander en het andere

Onlangs werd ik uitgenodigd om een gastcollege te geven naar aanleiding van de fotoserie die vorig jaar ontstaan is. Ik vroeg aan de studenten welke gebeurtenis zich afspeelde in hun leven en hoe zij dit vorm zouden geven. 'Verhuizen' werd genoemd. 'Ik ben heel chaotisch, dus ik zou iets met doosjes doen', 'ik ben heel sentimenteel en zou mijn herinneringen aan mijn oude woning vorm willen geven, zodat ik deze mee kan nemen en niet alleen in mijn hoofd' en 'ik ben super gestructureerd, ik ga alles fotograferen en dan weet ik ook precies wat in welke doos zit'. Opvallend was dat elke student direct aspecten begon te benoemen van zijn of haar persoonlijkheid en besef kreeg hoe dat kenmerk vorm kreeg in relatie tot het thema 'verhuizen'. Biesta zegt: *Kunst is de dialoog van mens en de wereld, de voortdurende verkenning van wat het betekent om in de wereld te zijn.* (Biesta, Door kunst onderwezen willen worden, 2017) In mijn visie zijn je persoonlijke gebeurtenissen materiaal om vorm te geven en je uit te nodigen letterlijk 'er wat van te maken'. Dit creëert persoonlijk bewustzijn. Als we vervolgens ieders werk aanschouwen en in staat zijn te reflecteren op onze eigen bevindingen, wordt de ander nog nadrukkelijker iets of iemand die van belang is bij het proces van 'in de wereld komen'. Aangezien dit geen vastgesteld proces is, maar altijd

met iedere groep anders zal verlopen vraagt dit om kundige docenten die dit risico aandurven, of in Biesta's woorden:

'Onderwijs is geen kwestie van het volgen van recepten, maar het verlangt leraren die in staat zijn om wijze onderwijs-pedagogische oordelen te vellen over wat wenselijk is in het onderwijs. Er moet niet over onderwijs gedacht worden in termen van wetenschappelijk bewijs of competenties. Het is belangrijker om te benadrukken wat de cruciale rol is van het onderwijs-pedagogische oordeel binnen altijd nieuwe, open en onvoorspelbare situaties. Deze onderwijs-pedagogische wijsheid is met name van belang om te kunnen bevatten dat onze onderwijshandelingen nooit slechts een herhaling zijn van wat er in het verleden is gebeurd, maar altijd radicaal openstaan voor de toekomst. Deze oordeelvorming moet niet worden begrepen als een vaardigheid of competentie, maar eerder als een kwaliteit die de hele onderwijsprofessional karakteriseert.' (Biesta, Het prachtige risico van onderwijs, 2015)

Kunsteducatie is bij uitstek het middel om de vaardigheid te ontwikkelen om je leven lang als vanzelfsprekend gebeurtenissen die in je leven aandacht verdienen vorm te geven, op jouw manier. In mijn ideale wereld wordt elk individu vanaf het moment dat je naar school gaat ieder jaar gevraagd wat belangrijk is op dat moment in jouw leven. Dan volgt de uitnodiging hier op jouw manier vorm aan te geven. Dit doorlopende programma is vakoverstijgend en wordt op elke school en vervolgopleiding aangeboden, naast de kunstvakken. Immers persoonlijke ontwikkeling is een doorlopend proces en op deze manier wordt een besef gecreëerd hoe de gebeurtenissen, het andere, in je leven hier een rol in hebben en je hierbij helpen. Op het moment dat we elkaar ons werk tonen en ervaren wat de getoonde werken met ons doen, is de ander van waarde omdat die ons helpt onszelf beter te leren kennen. Wijs de ander of het andere niet af, maar omarm en sta open voor het getoonde werk waarin de ander zichzelf laat zien, wellicht op een voor jou verrassende manier. In de tussenruimte en onderbreking die je dan toelaat, komt ruimte voor nieuwe inzichten en biedt zo ruimte voor persoonlijke verrijking.

Mijn reflectie

Ik ben blij en trots dat dit jaar, dat zich in eerste instantie donker en zwaar aandiende, als het ware mijn eigen educatiemateriaal heeft opgeleverd. De fotoserie 'Touched' en de performance 'Funny Feeling' zijn in feite scenario's die ieder op een eigen wijze kan

invullen en waarin ieder iets van zichzelf of misschien wel zichzelf kan ont-dekken en laten zien.

Ik deel (mezelf, in de vorm van een fotoserie en in een performance) dus ik ben als wezenskenmerk van com-municatie (com = het gemeenschappelijke, het delen van het unieke –unica-). Het vermogen om dit op geheel andere/ eigen wijze keer op keer te doen, is in mijn visie de universele behoefte van ieder mens. De dialektiek heeft hier twee dimensies: het verenigen van – ogenschijnlijke - tegenpolen: het unieke / ieders eigenheid en het gemeenschappelijk / delen. En waar die twee zich in een – dialektische – beweging vinden resulteert dat in een verrijking van beide polen / deelnemers. Dialektiek is geen oorlog waar twee vechtend ten ondergaan en een derde er met de buit vandoor gaat. Maar een verhouding van twee polen, waaruit iets nieuws ontstaat en beide polen rijker uit komen.

Debora Heijne

Nijmegen, 5-5-2019

Bibliografie

- Biesta, G. (2017). *Door kunst onderwezen willen worden*. Arnhem: Artez Press.
- Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Uitgeverij Phronese.
- Heijne, R. (2019, februari 21). (D. Heijne, Interviewer)
- Keij, J. (2016). Levinas in de praktijk. In J. Keij, *Levinas in de praktijk*. Utrecht: Klement.
- Linden, S. v. (2019). *Kunst vanuit een niet-westers perspectief en levensopvatting*. Tilburg: Fontys hogeschool voor de kunsten.
- Oral, N. (2018, september 10). *Column Nazmiye Oral: 'Wat moet ik doen om erbij te horen?'*. Opgeroepen op februari 21, 2019, van YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=cs0fOZYc7zw&feature=share>
- Peters, A. (2005, juni 3). *Verhalen bouwen een wal tegen het vergeten*. Opgeroepen op februari 21, 2019, van De Volkskrant: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/-verhalen-bouwen-een-wal-tegen-het-vergeten-~b806ffe9/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2F>

Bijlagen: 'Touched'

<http://www.johnkraft.nl/cr3ativportfolio/touched/>

Podcast:

<https://podcastluisteren.nl/ep/Van-Twee-Kanten-Ik-wil-die-tumor-weg-Dan-maar-geen-borst>

'Funny Feeling'

<https://www.youtube.com/watch?v=tiTkuR0QoLA>

'Komt het door jou dat ik mij zo voel, of doe ik dat zelf?

Geef ik mij hier aan over?

En dan aan wie?

Aan jou of toch mijzelf?

En wanneer blijf ik dan ik?

Danstheater performance over overgave en tijd.

Met de vraag aan het publiek: 'Wat doet dit met jou?'

